

A MAGYAR NONPROFIT SZEKTOR NEMZETKÖZI ÉS FUNKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSBN

SEBESTÉNY ISTVÁN

A nonprofit szektorra vonatkozó első, egyeztetett fogalomrendszert és megközelítést alkalmazó nemzetközi összehasonlító kutatásra csak a kilencvenes évek elején került sor. Ennek eredményeit alapul véve, a tanulmány megkísérel magyarázatot adni a nemzeti nonprofit szektorok közötti feltűnően nagy méretkülönbségek okaira, felvázolja a kelet-európai régióban tapasztalható jelenségeket, problémákat és kihívásokat (politikai és szabályozási környezet, identitás-tudat, legitimitáció, finanszírozás és hatékonyság, szektoron belüli együttműködés kialakítása). Külön kitér a szektor vizsgálatához szükséges statisztikai információk problémáira is. Kísérletet tesz a nonprofit szervezetek új, az eddig alkalmazott csoportosítási szempontokon túlmenő – de azok felhasználásával kialakított – több dimenziós, funkcionális osztályozási rendszerének kidolgozására, és ennek a nonprofit prizmának nevezett modellnek a hazai nonprofit szektor rövid leírására történő alkalmazására.

TÁRGYSZÓ: Nonprofit szektor. Nemzetközi összehasonlítás. Funkcionális osztályozási rendszer.

Az utóbbi évtizedekben bekövetkezett társadalmi–gazdasági változások nemcsak Magyarországon, hanem a világ más tájain is az állami szektor problémamegoldó képességébe vetett bizalom csökkenéséhez és a nonprofit szektor térnyeréséhez vezettek. Rendkívül kevés volt ugyanakkor a nonprofit szervezetek számára, tevékenységi szerkezetére, gazdasági erejére és gazdálkodási sajátosságaira vonatkozó ismeret, s így nehéz megmondani, hogy képesek-e ezek a szervezetek a növekvő igények kielégítésére.

A nonprofit szektor tudományos igényű vizsgálata a fejlett országokban már a hetvenes, nyolcvanas években elkezdődött, de az első nagyszabású, egyeztetett fogalomrendszert és megközelítést alkalmazó nemzetközi összehasonlító kutatásra csak a kilencvenes évek elején került sor. A Johns Hopkins University Institute for Policy Studies szervezésében megvalósított program az első szakaszban arra vállalkozott, hogy 12 országban¹ elemezze a nonprofit szektor szerepét, méreteit, szerkezetét és pénzügyeit. A felsorolt országok közül az első hétben sikerült részletes empirikus adatokat összegyűjteni. Az eredmények iránti érdeklődés és a publikációk² sikere a munka folytatására ösztönözte a ku

¹ Anglia, Franciaország, Japán, Magyarország, Németország, Olaszország, Egyesült Államok, Brazília, Egyiptom, Ghána, India, Thaiföld.

² Archambault (1996, 1997); Barbetta (1997); Kendall–Knapp (1996); Kuti (1996); Lundström–Wijkström (1997); Salamon–Anheier (1995, 1998); Yamamoto (1997).

atásokat. A nemzetközi összehasonlító programba az évtized második felében lebonyolított második szakaszban számos újabb ország³ kapcsolódott be. Az összegyűjtött adatok és az értelmezésük gazdagítása, elmélyítése érdekében készített esettanulmányok feldolgozása jelenleg is folyik. Az eredmények első (még nem teljes és számos előzetes adatot tartalmazó) összefoglalása 1998 novemberében (*Salamon–Anheier*; 1998), a javított és részletes országtanulmányokkal bővített változat 1999 szeptemberében jelent meg.⁴

E munkában nem a nemzetközi összehasonlító kutatás eredményeinek összefoglalása a célunk, hanem azok továbbgondolása. Salamon és Anheier megállapításait, valamint a külföldi nonprofit szektorokra vonatkozó – adatbázisba rendezett – empirikus információkat csupán kiindulópontnak használjuk. Arra teszünk kísérletet, hogy feltárjuk az egyes országok s azon belül is a kelet-európai régió nonprofit szektorai közötti különbségeket, s a statisztikai elemzés olyan új dimenzióit vázoljuk fel, amelyekkel az eddigieknél mélyebbre hatoló, a nonprofit jelenség természetét, összetettségét hívebben tükröző vizsgálatokat lehet végezni.

A tanulmány első része – a hagyományos statisztikai mutatók és a regressziós számítás eszköztárát felhasználva – arra keresi a választ, hogy mi magyarázza azokat a feltűnően nagy méretkülönbségeket, amelyeket a nemzetközi összehasonlító kutatás a nemzeti nonprofit szektorok között kimutatott. Ezt követi a kelet-európai régióban tapasztalható jelenségek és problémák – immár sokkal szerteágazóbb, korántsem csak statisztikai adatokra alapozott – áttekintése s a belőlük fakadó statisztikai kihívások megfogalmazása. Ezekre a kihívásokra keresi a választ a tanulmány második része, amely kísérletet tesz a nonprofit szervezetek új, funkcionális osztályozási rendszerének kidolgozására, az ennek nyomán kibontakozó statisztikai elemzési lehetőségek felvázolására és ezek alapján a hazai nonprofit szektor rövid leírására.

A MÉRET ÉS A SZERKEZET VILÁGMÉRETŰ ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A nemzetközi összehasonlító vizsgálat⁵ egyik legfontosabb megállapítása az, hogy a nonprofit szektor igen jelentős gazdasági erőt képvisel. Alkalmazottainak száma abban a 22 országban, amelyről részletes adatokkal rendelkezünk, 1995-ben elérte a 18,8 millió főt, s összességében a nem mezőgazdasági foglalkoztatottak számának 5, a szolgáltató ágazatokban alkalmazottak számának 9, az állami alkalmazottak számának pedig 30 százalékát tette ki.

Általánosságban elmondható, hogy a fejlett országok nonprofit szektora lényegesen erősebb, mint a fejlődő és a közép-európai országoké (Lásd az 1. táblát.) A nonprofit szervezetek alkalmazottainak a nem mezőgazdasági foglalkoztatottak számához viszo

³ Közülük 1999 nyaráig a következő országok végezték el a nonprofit szektorra vonatkozó legfontosabb statisztikai becsléseket: Anglia, Argentína, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Brazília, Cseh Köztársaság, Egyesült Államok, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Izrael, Japán, Kolumbia, Magyarország, Mexikó, Németország, Peru, Románia, Spanyolország, Szlovákia.

⁴ Az összefoglaló tanulmány javított és némileg továbbfejlesztett változata 1999 novemberében magyarul is megjelent (*Salamon–Anheier*; 1999).

⁵ A nemzetközi összehasonlító program a *Salamon és Anheier* (1992) által kialakított nonprofit definíciót használta, melynek értelmében a szektort alkotó szervezetek a következő öt közös vonással jellemezhetők: *a*) intézményesültség, *b*) szervezeti elkülönültség a kormányzattól, *c*) nem profitorientált működés, *d*) saját vezetőség, *e*) bizonyos fokú önkéntesség. A kutatási program további megszorítást is bevezetett: a vizsgált szervezetek köréből kizárta az egyházakat és a kifejezetten politikai szervezeteket.

nyitott aránya a fejlett világban több mint háromszor akkora, mint a latin-amerikai országokban, és a közép-európai országokénak hatszorosát is meghaladja (ezen belül a magyarországinak 5,2-szerese).

Az abszolút számok alapján az Egyesült Államoknak van a legnagyobb nonprofit szektora, de ha a nonprofit szektorban alkalmazottak számát az összes nem mezőgazdasági foglalkoztatotthoz viszonyítjuk, akkor azt figyelhetjük meg, hogy ez az arány több fejlett országban (Hollandia, Írország, Belgium, Izrael) magasabb, mint az Egyesült Államokban. A lényegesen különböző jogi hagyományok, kormányzati szervezetek és állami szerepvállalás hatására még a fejlett világon belül is igen nagyok az országok közötti eltérések, különösen akkor, ha nemcsak a nonprofit szektor méreteit, hanem a belső szerkezetét is szemügyre vesszük.

A nonprofit szektorban foglalkoztatottak nem egyenletesen oszlanak meg a különböző tevékenységi területek között. Éppen ellenkezőleg, a vizsgált országok összes alkalmazottainak több mint kétharmada a jóléti szolgáltatások három hagyományosnak számító ágazatában, az oktatás (30%), az egészségügy (20%) és a szociális ellátás (18%) területén koncentráldódik. A kulturális, sport- és szabadidős tevékenységekre szakosodott nonprofit szervezetek foglalkoztatják a munkavállalók 14, a szakmai és gazdasági (munkáltatói, munkavállalói) érdekképviseltek pedig további 7 százalékát. A többi területre az alkalmazottaknak mindössze 11 százaléka jut. (A megfelelő 1995. évi arányszámok Magyarországon a következők: oktatás 10, egészségügy 5, szociális ellátás 11, kultúra, sport, szabadidős tevékenységek 38, érdekképviseltek 16, egyéb nonprofit tevékenységek 20 százalék.)

A nonprofit szektor tevékenységi szerkezete országonként igen eltérő. A belső arányok alapján öt jellegzetes típust különböztethetünk meg (*Salamon et al*; 1999).

1. *Az oktatás túlsúlya.* Ide sorolható az európai országok közül Anglia, Belgium, Írország, az amerikai kontinensről Argentína, Brazília, Mexikó, Peru, végül Izrael. Tehát összesen nyolc ország, így a vizsgált országok több mint egyharmadának, öt latin-amerikai ország közül négynek a nonprofit szektorában – a fizetett alkalmazottak száma alapján – az oktatási szervezetek vannak túlsúlyban. A nyolc országban átlagosan az oktatás területén foglalkoztatják a nonprofit szektor munkavállalóinak 47 százalékát. Ez a rendkívül magas arány Angliában a Thatcher-korszakban alakult ki, amikor az állami felsőoktatási intézmények jelentős részét nonprofit szervezetté alakították. A többi ország esetében a magyarázatot az adja, hogy az oktatási rendszeren belül igen nagy a vallási kötődésű nonprofit intézmények súlya.

2. *Az egészségügy túlsúlya.* Ahogy az előbbi csoportban az oktatás, úgy uralja az egészségügy az Egyesült Államok, Japán és Hollandia nonprofit szektorát. Az egészségügyi nonprofit szervezetek által foglalkoztatott munkaerő a szektorban alkalmazottaknak 45 százalékát teszi ki. Ebben az tükröződik, hogy a három ország egészségügyi intézményeinek számottevő része nonprofit formában működik.

3. *A szociális szolgáltatások túlsúlya.* Ausztriában, Franciaországban, Németországban és Spanyolországban az előzőektől eltérő típusú nonprofit szektort találunk, amelyre a szociális szolgáltatások túlsúlya a jellemző. Ennek kialakulásában valószínűleg fontos szerepet játszottak az erős katolikus hagyományok, amelyek az oktatás területén – különböző okokból – az utóbbi években meggyengültek ugyan, de a jótékonságnak ezen a hagyományos területén jelenleg is éreztetik hatásukat. A nonprofit szektorban foglalkoztatottaknak – a négy ország átlagában – több mint 40 százaléka a szociális nonprofit szervezetek alkalmazásában áll.

4. *A kulturális, sport- és szabadidős tevékenységek túlsúlya.* Nagyon különbözik az előbbiektől az a tevékenységi szerkezet, amely a négy vizsgált közép-európai országot (Cseh Köztársaság, Magyarország, Románia, Szlovákia) jellemzi. Ezekben a kulturális, a sport- és a szabadidős tevékenységekre szakosodott szervezetek adnak munkát a nonprofit szektorokban foglalkoztatottak egyharmadának. A szabadidős tevékenységek túlsúlya egyértelműen az államszocialista időszak öröksége, amikor is – a hagyományos tűzoltó-egyesületektől eltekintve – egyesületek szinte kizárólag sport-, hobbi- és (kisebb részben) kulturális tevékenységekre szerveződhetek.

1. tábla

A nonprofit szektorban foglalkoztatottak megoszlása tevékenységi területek szerint, 1995

Ország	Kultúra, szabadidő	Oktatás	Egészségügy	Szociális ellátás	Környezet- és jog- védelem	Település- gazdaság- fejlesztés	Emberi jogok	Adomány- osztás	Nemzetközi kapcsolatok	Szakmai szervezetek	Egyéb	A nonprofit szektorban foglalkoztatottak	
												száma (fő)	aránya* (százalék)
	foglalkoztatottak megoszlása (százalék)												
Ausztria	8,4	8,9	11,6	64,0	0,4	-	4,5	-	0,8	1,4	-	143 637	4,46
Belgium	4,9	38,8	30,4	13,8	0,5	9,9	0,4	0,2	0,2	0,9	-	357 802	10,48
Finnország	14,2	25,0	23,0	17,8	1,0	2,4	8,7	0,0	0,3	7,2	0,3	62 848	2,96
Franciaország	12,1	20,7	15,5	39,7	1,0	5,5	1,9	0,0	1,8	1,8	-	959 821	4,90
Németország	5,4	11,7	30,6	38,8	0,8	6,1	1,6	0,4	0,7	3,9	-	1 440 850	4,93
Írország	6,0	53,7	27,6	4,5	0,9	4,3	0,4	0,1	0,3	2,2	-	118 664	11,54
Hollandia	3,5	28,0	42,1	19,3	1,0	2,6	0,6	0,4	0,6	2,0	-	647 297	12,49
Spanyolország	11,8	25,1	12,2	31,8	0,3	11,2	3,4	0,1	2,0	1,8	0,3	475 179	4,52
Egyesült Királyság	24,5	41,5	4,3	13,1	1,3	7,6	0,7	0,7	3,8	2,6	-	1 415 743	6,20
<i>Európai Unió átlaga**</i>	<i>10,1</i>	<i>28,2</i>	<i>21,9</i>	<i>27,0</i>	<i>0,8</i>	<i>6,2</i>	<i>2,5</i>	<i>0,2</i>	<i>1,2</i>	<i>2,6</i>	<i>0,3</i>	<i>5 621 841</i>	<i>6,94</i>
Ausztrália	16,4	23,3	18,6	20,1	0,5	10,8	3,2	0,1	0,2	4,3	2,6	402 574	7,24
Egyesült Államok	7,3	21,5	46,3	13,5	-	6,3	1,8	0,3	-	2,9	-	8 554 900	7,83
Izrael	5,9	50,3	27,0	10,9	0,8	1,0	0,4	2,0	0,1	1,8	-	145 396	9,21
Japán	3,1	22,5	47,1	16,6	0,4	0,3	0,2	0,2	0,4	5,0	4,3	2 140 079	3,50
<i>Egyéb fejlett országok átlaga**</i>	<i>8,2</i>	<i>29,4</i>	<i>34,8</i>	<i>15,3</i>	<i>0,5</i>	<i>4,6</i>	<i>1,4</i>	<i>0,6</i>	<i>0,2</i>	<i>3,5</i>	<i>3,4</i>	<i>11 242 949</i>	<i>6,95</i>
<i>Fejlett országok átlaga**</i>	<i>9,5</i>	<i>28,5</i>	<i>25,9</i>	<i>23,4</i>	<i>0,7</i>	<i>5,7</i>	<i>2,1</i>	<i>0,4</i>	<i>0,9</i>	<i>2,9</i>	<i>1,9</i>	<i>16 864 790</i>	<i>6,94</i>
Cseh Köztársaság	31,0	14,6	13,6	11,2	3,7	7,4	3,1	2,0	1,1	12,3	-	74 196	1,75
Magyarország	38,1	10,0	4,5	11,1	2,0	13,2	1,0	3,3	0,8	16,1	-	44 938	1,33
Románia	34,0	17,9	13,1	20,7	0,7	3,6	4,4	0,8	1,3	3,6	-	37 353	0,60
Szlovákia	36,7	28,5	1,9	5,2	6,8	1,1	2,9	4,9	0,9	10,4	0,8	16 196	0,87
<i>Közép-Európa átlaga**</i>	<i>34,9</i>	<i>17,7</i>	<i>8,3</i>	<i>12,0</i>	<i>3,3</i>	<i>6,3</i>	<i>2,8</i>	<i>2,8</i>	<i>1,0</i>	<i>10,6</i>	<i>0,8</i>	<i>172 683</i>	<i>1,14</i>
Argentína	15,1	41,2	13,4	10,7	0,3	5,7	0,4	0,2	1,3	6,8	4,9	395 315	3,70
Brazília	17,0	36,9	17,8	16,4	0,2	1,1	0,6	-	0,4	9,6	-	1 034 550	2,25
Kolumbia	9,4	26,1	17,5	14,6	0,8	13,1	1,3	0,9	0,1	15,1	1,2	286 861	2,38
Mexikó	7,7	43,2	8,1	8,7	0,7	0,5	0,3	0,3	-	30,5	-	93 809	0,44
Peru	4,0	74,5	4,2	1,2	0,6	14,5	0,8	0,1	0,0	-	-	126 988	2,38
<i>Latin-Amerika átlaga**</i>	<i>10,6</i>	<i>44,4</i>	<i>12,2</i>	<i>10,3</i>	<i>0,5</i>	<i>7,0</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>	<i>0,4</i>	<i>15,5</i>	<i>3,0</i>	<i>1 937 524</i>	<i>2,23</i>
<i>Vizsgált országok átlaga**</i>	<i>14,4</i>	<i>30,2</i>	<i>19,6</i>	<i>18,3</i>	<i>1,2</i>	<i>6,1</i>	<i>1,9</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>	<i>6,8</i>	<i>2,1</i>	<i>18 974 996</i>	<i>4,8</i>

* Itt és a továbbiakban a nem mezőgazdaságban foglalkoztatottak százalékában.

** Súlyozatlan átlag.

5. *Kiegyensúlyozott tevékenységi szerkezet.* Végül a vizsgált 22 ország között volt három olyan (nevezetesen Ausztrália, Finnország és Kolumbia) is, amelyeknek nonprofit szektorában nem alakultak ki kiemelkedően nagy súlyú, az egész szektor arculatát meghatározó tevékenységi csoportok. Az oktatás, az egészségügy és a szociális ellátás területén foglalkoztatottak aránya mindhárom ország nonprofit szektorában 16 és 25 százalék között mozgott, és a 25 százalékot egyik típus esetében sem haladta meg.

Ezeket a vizsgálati eredményeket összegezve a nemzetközi összehasonlító kutatást végzők arra a következtetésre jutottak, hogy „a nonprofit szektor távolról sem egységes, minden országban más formát ölt a helyi kulturális, történelmi, politikai és gazdasági viszonyok függvényében” (*Salamon–Anheier*; 1999. 34. old.). E megállapításukkal nehéz lenne vitába szállni, ugyanakkor mégis szükségét éreztük annak, hogy a felsorolt tények elemzésében egy lépéssel tovább menjünk, s a matematikai statisztika eszközeinek segítségével kísérletet tegyünk néhány rejtett összefüggés feltárására.

2. tábla

A nonprofit szektor nagysága és az azt befolyásoló tényezők, valamint a szektor bevételi forrásai

Ország	Nonprofit szektorban	A szolgáltató* nonprofit szervezetekben	Az egy lakosra jutó bruttó nemzeti termék (dollár)	Az állami támogatás	A magán-támogatás	A díjbevétel	Összes bevétel (millió dollár)
	foglalkoztatottak aránya (százalék)	aránya (százalék)		aránya (százalék)			
Hollandia	12,5	88,8	22 010	59,0	1,9	38,8	59 107
Írország	11,5	85,8	13 530	77,2	7,0	15,8	5 017
Belgium	10,5	83,0	22 870	76,8	4,7	18,6	25 567
Izrael	9,2	88,2	14 530	63,9	10,2	25,8	10 947
Egyesült Államok	7,8	81,3	25 880	30,5	12,9	56,6	566 960
Ausztrália	7,2	62,0	18 000	31,1	6,4	62,5	20 227
Egyesült Királyság	6,2	58,9	18 340	46,7	8,8	44,6	78 220
Németország	4,9	81,1	25 580	64,3	3,4	32,3	94 454
Franciaország	4,9	75,9	23 420	57,8	7,5	34,6	57 304
Ausztria	4,5	84,5	24 630	50,4	6,1	43,5	6 262
Spanyolország	4,5	69,1	13 440	32,1	18,8	49,0	25 778
Argentína	3,7	65,3	8 110	19,5	7,5	73,1	13 321
Japán	3,5	86,2	34 630	45,2	2,6	52,1	258 959
Finnország	3,0	65,8	18 850	36,2	5,9	57,9	6 064
Peru	2,4	79,9	2 110	19,3	12,9	67,8	1 190
Kolumbia	2,4	58,2	1 670	14,9	14,9	70,2	1 719
Brazília	2,2	71,1	2 970	15,5	.	.	.
Cseh Köztársaság	1,7	39,4	3 200	39,4	14,0	46,6	860
<i>Magyarország</i>	<i>1,3</i>	<i>25,6</i>	<i>3 840</i>	<i>27,1</i>	<i>18,4</i>	<i>54,6</i>	<i>1 433</i>
Szlovákia	0,9	35,6	2 250	21,9	23,3	54,9	295
Románia	0,6	51,7	1 270	45,0	26,5	28,5	130
Mexikó	0,4	60,0	4 180	8,5	6,3	85,2	229

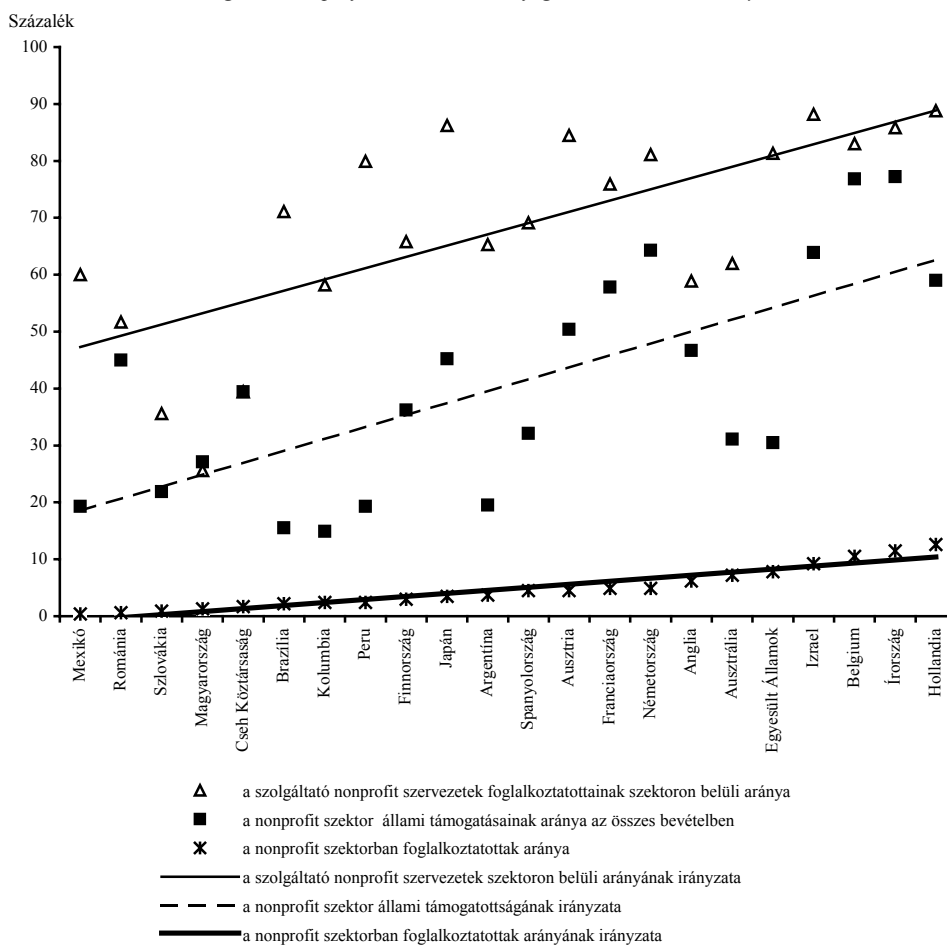
* Az oktatási, szociális és egészségügyi ellátást nyújtó szervezetek a nonprofit szervezeteken belül.

Forrás: *Salamon et al*; 1999 (nonprofit mutatók); World Development Report, 1996 (GNP-adatok).

A nemzetközi összehasonlítás eredményei első látásra azt sugallják, hogy az egyes országok nonprofit szektora nagyságának különbségei részben a nemzeti termékkel kifejezett gazdasági fejlettség szintjével, részben a szektor belső szerkezetének nemzeti sajátos

ságaival, a szolgáltató szervezetek arányával magyarázhatók. A bevételi struktúrák⁶ ismeretében (lásd a 2. táblát) az a feltevés is indokoltnak látszik, hogy az eltérések kialakulásában az országoként változó finanszírozási megoldások és a források összetételében tapasztalható különbségek szintén fontos szerepet játszanak.

1. ábra. A nonprofit szektorban foglalkoztatottak aránya, a szektor állami támogatottsága és a szolgáltató nonprofit szervezetek által foglalkoztatottaknak aránya, 1995



Forrás: Salamon et al; 1999.

⁶ A nonprofit szektor bevételeinek három nagy csoportjáról gyűjtöttek adatokat: 1. a kormányzattól és az állami szektorból származó támogatásokról, beleértve ebbe mind az állami dotációkat, mind a végzett szolgáltatások ellenértékéért szerződéses kapcsolatok útján kapott állami juttatásokat; 2. az ár- és díjbevételekről, amelyekhez a nonprofit szervezetek termékeik, szolgáltatásaik ellenértékéért vagy egyéb üzleti tevékenységükkel összefüggésben jutottak; 3. a magánjellelű adományokról, beleértve ebbe az egyéni, a vállalati és az alapítványi támogatásokat, valamint a hagyatékot, függetlenül attól, hogy ezek közvetlenül vagy valamilyen adománygyűjtő szervezet közvetítésével jutottak el a nonprofit szervezetekhez.

A nemzetközi összehasonlító adatok azt tükrözik, hogy – különösen a fejlett világban – változóban van a modern jóléti állam lehetőségeinek megítélése, s ezzel összefüggésben az a kép is, amely a korábbiakban az állam és a nonprofit szektor kapcsolatáról kialakult. Míg régebben a jóléti szolgáltatások széles körében az államot tekintették az optimális szolgáltatónak, addig napjainkban egyre inkább terjednek azok az aggodalmak, amelyek szerint a jóléti állam több feladatot vállal, mint amennyit hatékonyan el tud látni. Ezért az országok egy része olyan munkamegosztást igyekszik kialakítani, melynek értelmében az állam továbbra is folytatja a jóléti szolgáltatások széles körének finanszírozását, de a szolgáltatásokat a nonprofit szervezetek nyújtják. Ebben a megoldásban a nonprofit szektor nem alternatívája a jóléti államnak, hanem inkább olyan mechanizmus, amely megkönnyíti a kormányzati finanszírozású jóléti szolgáltatások körének bővítését. A gyakorlatban ez általában az együttműködési szerződések rendszere révén valósul meg. Az állam és a nonprofit szektor viszonyát a Benelux államokban, Németországban és az Egyesült Államokban már hosszabb ideje ilyen típusú szerződéses kapcsolat jellemzi. A nemzetközi összehasonlító vizsgálat eredményei (lásd az 1. ábrát) azt mutatják, hogy ez az együttműködésen alapuló kapcsolat más országokban is egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Az ábra vízszintes tengelyén az összehasonlított országok nonprofit szektoruk relatív nagysága szerinti sorrendben⁷ helyezkednek el. Bár az ábrában az egyes országok nonprofit szektorának szolgáltatásorientáltságát és állami támogatottságát jelző pontok elhelyezkedése jelentősen szóródik, az azonban egyértelmű: minél nagyobb arányban vannak jelen a hagyományos szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezetek, s – részben nyilván ebből következően – minél magasabb a kormányzati támogatások aránya, annál erősebb a nonprofit szektor, annál nagyobb szerepet játszik a foglalkoztatásban.

A nyilvánvaló korrelációs kapcsolat szorosságának mérése céljából többváltozós regresszióelemzést is végeztünk. Ennek eredményei (lásd a 3. táblát) nagyrészt igazolják az egyszerűbb statisztikai mutatók által keltett várakozásainkat, ugyanakkor azonban meglepetéssel is szolgálnak.

3. tábla

A nonprofit szektor nagyságát befolyásoló tényezők többváltozós lineáris regressziós modellje

Megnevezés	Az egy lakosra jutó bruttó nemzeti termék	A szolgáltató szervezetek foglalkoztatottainak aránya	Az állami támogatás aránya
Parciális regressziós együttható (b_i)	- 0,008	0,398	0,520
A t -próba eredménye	- 0,041	2,051	2,878
Szignifikanciaszint	0,968	0,055	0,010

$$R=0,797, \quad R^2=0,635, \quad F=10,44, \quad p=0,0001$$

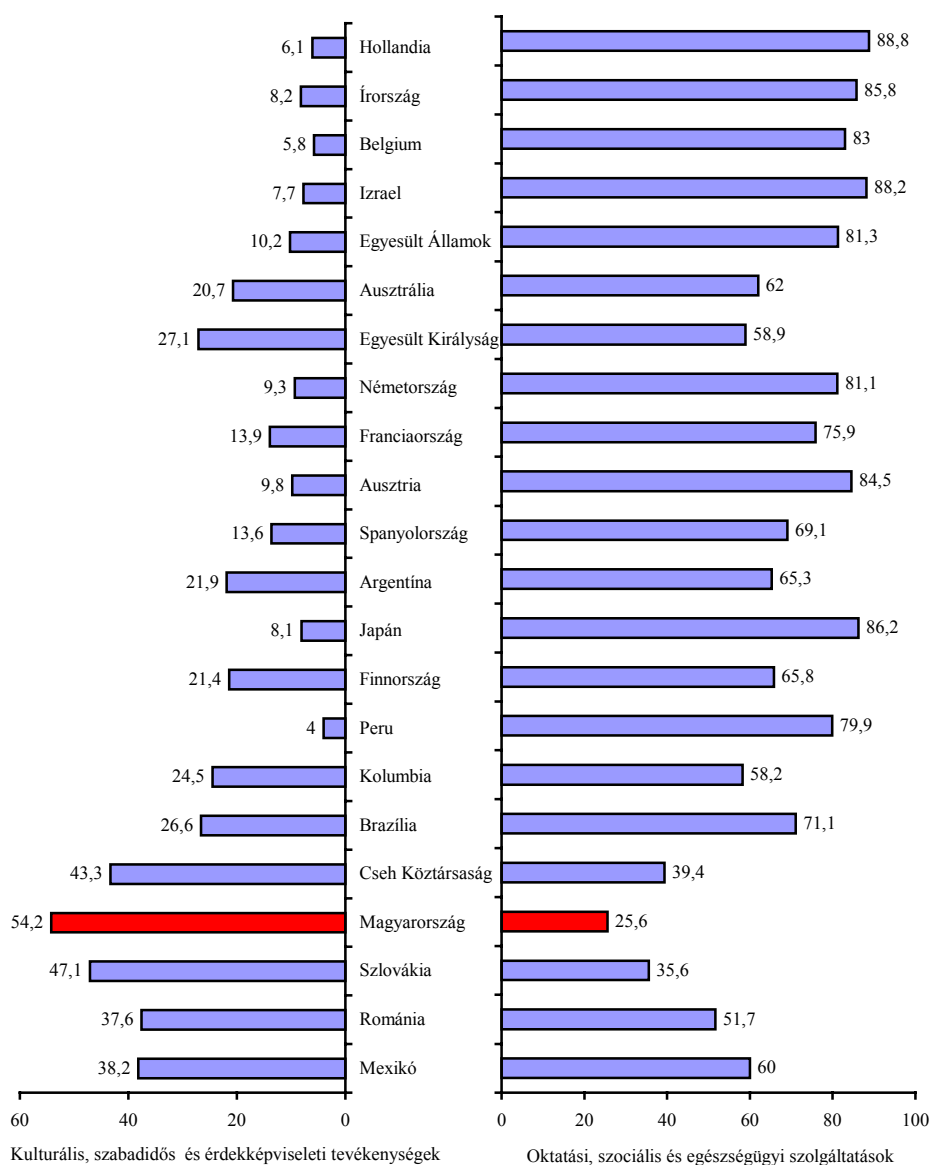
Forrás: lásd a 2. táblánál.

A meglepetést az jelenti, hogy a gazdasági fejlettségi szint (az egy lakosra jutó GNP) a látszat ellenére nem gyakorol szignifikáns hatást a nonprofit szektor nagyságára. Bár a

⁷ A relatív nagyság méréseire itt a nonprofit szektorban foglalkoztatottak összes nem mezőgazdasági foglalkoztatotthoz viszonyított arányának mutatóját használtuk. Valamelyest eltérő rangsort kaptunk volna, ha a szektor egy lakosra jutó bevételének mutatóját alkalmaztuk, de ebben az esetben a valutaárfolyamok torzító hatásával is számolnunk kellett volna.

tapasztalatok szerint a gazdagabb országokban általában erősebb a nonprofit szektor, mint a szegényekben, a regresszióelemzés tanúsága szerint ez nem a nagyobb gazdasági teljesítménnyel függ össze, hanem azzal, hogy a fejlett világban a jóléti szolgáltatások területén intenzívebb együttműködés alakult ki az állami és a nonprofit szektor között.

2. ábra. A nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak aránya, 1995
(százalék)



Forrás: Salamon et al.; 1999.

Az állami és a nonprofit szektor közötti munkamegosztásnak a fejlettsége igen erős meghatározó tényezőnek bizonyul; mint a determinációs együttható mutatja, mintegy 64 százalékban megmagyarázza az egyes országok nonprofit szektorának (a foglalkoztatottsági aránnyal mért) nagyságát. A parciális regressziós együtthatók arról tanúskodnak, hogy – minden más körülmény változatlansága esetén – egy százalékponttal magasabb állami támogatási arány 0,5 százalékponttal, a szolgáltató nonprofit szervezetek 1 százalékponttal nagyobb szektoron belüli súlya pedig 0,4 százalékponttal nagyobb nonprofit foglalkoztatottsági arányt eredményezne.

Az állami támogatottság mértéke és a szolgáltató szerep természetesen szoros összefüggésben van egymással, hiszen magas összegű és rendszeres kormányzati támogatásra főleg azok a nonprofit szervezetek számíthatnak, amelyek jelentős részt vállalnak a közfeladatok ellátásából. A társadalmi hasznosság szempontjából egyébként nem kevésbé fontos kulturális, szabadidős és érdekképviseleti tevékenységek viszonylag nagy súlya szemlátomást a nonprofit szektor kisebb foglalkoztatási szerepével, gazdasági erejével jár együtt. Ezzel magyarázható, hogy a közép-európai régió országai (ahol a nonprofit szektort – mint a korábbiakban láttuk – a kultúra és a szabadidős tevékenységek túlsúlya jellemzi) a fejlettségi skála legaljára kerülnek, s még olyan latin-amerikai országok is megelőzik őket, amelyeknek általános gazdasági teljesítménye ezt nem indokolná. (Lásd a 2. ábrát.)

A viszonylagos lemaradás alapvetően a kelet-európai jóléti modellel, a kormányzati és a nonprofit szektor közötti munkamegosztás tisztázatlanságával függ össze. Az átalakulás folyamatában néhány alapvető tényezőt nem sikerült meghatározni, a régióban „...fontos és egyelőre megválaszolatlan kérdés maradt, hogy melyek azok a közszolgáltatások, amelyekhez feltétlenül szükséges valamilyen állami részvétel. Az sem világos továbbá, hogy az állam különböző kötelezettségvállalásain belül melyek azok a szolgáltatások, amelyeket ... szerződéseken keresztül rábíz a nonprofit szféra ... szereplőire.” (Harsányi; 1997. 18. old.)

A NONPROFIT SZÉKTOROK SAJÁTOSÁGAI KELET-EURÓPÁBAN

A kelet-európai nonprofit szektor elemzői és szakértői (Anheier–Seibel; 1993, Harsányi–Kuti; 1991, Les; 1994, Marschall; 1990, Siegel–Yancey; 1993, Wunker; 1991) már a kezdetektől egyetértenek abban, hogy a régió civil szervezeteire az átalakulás folyamatában nagy és igen sokrétű feladat vár. A politikai rendszerváltás gyökeresen megváltoztatta azt a társadalmi–gazdasági közeget, amelyben e szervezeteknek működniük kell, s ugyanakkor nagymértékben megsokszorozta azokat a kihívásokat, amelyekkel szembe kell nézniük. A társadalmi, gazdasági és politikai kihívásokat a következőkben foglalhatjuk össze.

Politikai és szabályozási környezet, politikai kihívások. A kelet-európai országok nonprofit szektorait igen eltérő politikai és szabályozási környezet veszi körül, s ennek kialakításában a politikai döntéshozók meghatározó szerepet játszanak (Jenkins; 1995, Regulska; 1999). Ugyanakkor az is kimutatható (Kuti; 1999), hogy a kormányok sokszor azzal sincsenek tisztában, mit is kellene szabályozniuk, és ismeretük sincs a szektor különböző területeiről. A politikusok különböző politikai, szociális, gazdasági, globális, re

gionális, szervezeti és egyéni célokat követnek, az állami nonprofit politika mindezek eredője. A sokféle explicit és implicit kormánypolitika korántsem egységes. Könnyen előfordulhat, hogy a kifejezetten támogató politika ellenére a konkrét gyakorlati lépések a szektor számára károsak. Eltérés lehet a törvényhozó és a végrehajtó hatalom, a kormány és a helyi önkormányzatok szektort érintő politikai döntései között.

A nyíltan és következetesen ellenséges kormányzati magatartásra az utóbbi évtizedben a kelet-európai régióban kevés példát találunk.⁸ Számos országban jelentős veszélyt jelent viszont a szektor átfogó ismeretének és az együttműködés szándékának hiánya, sokkal jelentősebbet, mint az alkalmankénti politikai támadások. Igen nagyok az országok közötti különbségek aszerint, hogy sor került-e a nonprofit szektor egységes szabályozásának kialakítására, létrejöttek-e a megfelelő nonprofit intézményi formák, kialakult-e az a jogi és gazdasági környezet, amely kedvező feltételeket teremt a civil szervezetek változatos társadalmi–gazdasági funkcióinak betöltéséhez.

Identitási problémák, a szektortudat és szektoron belüli együttműködés kialakításának kihívása. Az egységes politika hiánya szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy a kelet-európai országok nonprofit szektorai még nem váltak teljesen önállóvá, öntudatosá és függetlenné. Az elmúlt években sok kutató és szakértő tett erőfeszítéseket a legkülönbözőbb nonprofit szervezetek feltérképezése (*Bocz et al; 1994–2000, Harsányi–Kirschner; 1992, Horváth–Deák Sala; 1995, Hyatt; 1998, Les; 1997*) és az általuk betöltött társadalmi és gazdasági funkciók áttekintése érdekében (*Abzug–Webb; 1996, Coury–Lucanin; 1996, Frey; 1998, Gassler; 1991, Szabó; 1996, Szalai; 1997, Vajda; 1998*), ennek ellenére a közvélemény, sőt még a szakemberek sem ismerik pontosan és árnyaltan a szektort alkotó szervezetek változatos és sokszínű világát. Ez az ismerethiány, valamint a szektor különböző szervezetei közötti feldolgozatlan, sokszor be nem vallott érdekellentétek akadályozzák a kollektív azonosságtudat s így az összehangolt cselekvés kialakulását is.

Az identitás és a szektoron belüli együttműködés szintje a régió különböző területein igen eltérő. (A viszonylag kedvező helyzet egyes országokban különös módon a kormány politikai támadásaira és korlátozó gazdasági intézkedéseire reagáló, összehangolt civil fellépésnek tulajdonítható.) A belső összefogást, a nonprofit közösségen belüli együttműködést a szektornak mind országos, mind regionális szinten kezdeményeznie kellene, mivel az állammal szembeni érdekérvényesítés és a kormányzati támogatás növelése – mint korábban kimutattuk – a kelet-európai nonprofit szektorok fejlődésének egyik kulcskérdése.

Finanszírozási problémák, gazdasági és pénzügyi kihívások. A belső támogatottság fokozása különösen nagy jelentőségű lehet a következő években a régió azon országai-ban, amelyek jelenleg erősen függenek a külföldi adományoktól. Az 1989-es politikai rendszerváltást követően a kelet-európai nonprofit szektorok számottevő nemzetközi támogatásban részesültek. Az adományozók a demokratikus átalakulást kívánták elősegíteni, a nyugati civil szervezetek egy része kiterjesztette tevékenységét Kelet-Európára, irodát nyitott, helyi szervezeteket alapított. Kelet-Európa nyugati felében, ahol a hazai szervezetek elég erősek és kialakultak voltak ahhoz, hogy szerves fejlődésükben e váratlan tőkebeáramlás ne tegyen kárt, a nemzetközi segítség igen hasznosnak bizonyult. Számos jel, amelyeket *Kuti Éva* is említ a *The new civic atlas (1997)* c. kiadványra hivatkozva, azonban arra mutat, hogy ahol a nemzeti tradíciókban gyökerező szervezetek gyengék

⁸ Ilyen volt *Meciar* Szlovákiája, *Szerbia Milosevic* idején, valamint *Belorusszia*.

voltak, ott a külföldi támogatások mesterséges, elszigetelt, kizárólag a külföldi segélyektől függő intézményrendszert hoztak létre (Cornell Gorka; 1996, Fowler; 1995, Hyatt; 1998, Lazar; 1996), amelyet a külföldi adományozók kivonulása után az összeomlás veszélye fenyeget.

A szektor stabilizálódása és bővülése a régió valamennyi országában elképzelhetetlen a szolgáltatási tevékenység jelentős fejlődése és az állami támogatottság számottevő növekedése nélkül. Ez a folyamat megindult ugyan, de a vegyes gazdaság kialakítása lassan halad. A civil szervezetekre váró feladatok rendszerint nincsenek arányban a finanszírozási lehetőségekkel. A támogatási gyakorlat rendezetlen és ellentmondásos. Az állami támogatás technikai gyakran változnak, az adórendszer a legtöbb országban átalakulóban van, így a nonprofit szervezetek számára se a közvetlen kormányzati támogatások, se az adókedvezmények nem jelentenek megbízható forrást. A kelet-európai kormányok többsége felismerte ugyan a nonprofit szolgáltatások létjogosultságát, de még nem alakított ki átfogó rendszert azok finanszírozására. A régió nonprofit szervezeteit így az a veszély fenyegeti, hogy nem tudnak megfelelni a velük szemben támasztott várakozásoknak és elismerésük válságba kerül.

Hatékonyági problémák és elismerési kihívások. A kelet-európai nonprofit szervezetek jelentős része a válságövezetekben működik (Széman–Harsányi; 1999), és igen nehéz körülmények között, súlyos problémákkal igyekszik megbirkózni. A nonprofit szektorral kapcsolatos gyakran hangoztatott feladatoknak (jótékonyosságra és önkéntes munkára épülő, olcsó és hatékony feladatellátás) a szervezetek többsége nem vagy csak részben tud megfelelni. A működés hatékonysága megfelelő bevételek, személyzet és infrastruktúra hiányában gyakran még a jóléti szolgáltatásokra szakosodott intézményekben is igen alacsony. Még kevésbé felelnek meg a magas hatékonysági követelményeknek a kisebb alapítványok és egyesületek. A szektor elismerését jelentősen rontja, hogy a politikusok és az elemzők rendszerint ez utóbbiakon – eltérő céljaikat és működési elveiket figyelmen kívül hagyva – is ugyanazokat az eredményeket kérik számon, mint a közfeladatok ellátására vállalkozó nonprofit szervezetektől.

Statisztikai kihívások. Az előbbieken felsorolt problémák – alapvető hasonlóságuk mellett – természetesen országonként másként és másként vetődnek fel, s többé vagy kevésbé eltérők az azokra adott válaszok is. Az egész régiót jellemző közös vonás, hogy a nonprofit szektor – a jelentős fejlődés ellenére – súlyos nehézségekkel néz szembe, amelyek egyszerre elviek és gyakorlatiak, azonnali megoldást sürgetők és hosszú távúak. Számos helyen a szektornak még a definíciója sem tisztázott, a működési kereteit biztosító jogi szabályozás sem alakult ki. Máshol a nonprofit szektor anélkül vált „divatos” fogalomná, hogy az általa betöltött szerepek és az általa nyújtott szolgáltatások statisztikai számbavételének akár a legelemibb feltételeit is biztosították volna.

A helyi körülményektől függetlenül, általánosságban is azt mondhatjuk, hogy a nonprofit szolgáltatások iránti igények és várakozások Kelet-Európában sokkal gyorsabban nőttek, mint a szektor teljesítőképessége. Az ebből fakadó kihívásokkal csak akkor tudunk megbirkózni, ha minden elemükben és teljes bonyolultságukban megértjük őket, ehhez azonban az ösztönös megközelítés helyett tervszerű kutatásokra, átfogó, a nonprofit jelenség sokszínűségét érvényesítő fogalmi és osztályozási rendszerre van szükség. Ebben a helyzetben mindenképpen a szektor természetének pontos feltárása és fogalmi megismerése jelenti az első lépést. Minden jel arra mutat, hogy ennek a lépésnek a megtételéhez ki

kell tágítanunk az eddig használt elemzési kereteket, s új, valóságérzékenyebb megközelítést kell alkalmaznunk.

A NONPROFIT SZÉKTOR FUNKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSE A NONPROFIT PRIZMÁVAL

A nonprofit szféra vizsgálatakor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szektor meglehetősen sokszínű. Az egész szektorra vonatkoztatott bármely megállapítás érvényessége csupán viszonylagos. A formai ismérvek szerint – tevékenységi terület, jogi forma, hatókör stb. – ugyan könnyen elkülöníthető csoportokat alkothatunk, ezeken a csoportokon belül azonban lényegesen eltérően működő, más és más célért, más és más eszközökkel tevékenykedő szervezeteket találunk.

Vannak kis és nagy bevételű, taglétszámú, szolgáltatásokat nyújtó és csak adománygyűjtő, aktív tevékenységet folytató és passzívan létező, támogatásokat nyújtó és támogatásokat kérő, saját zárt körüket kiszolgáló és tömegeket megmozgató, önkéntesen és kényszer hatására létrejövő szervezetek. Ebből következik, hogy amikor egy-egy probléma felvetődik, akkor az nem feltétlenül a szektor egészét érinti, hanem csak annak bizonyos, nehezen körülhatárolható részét. Mindez már a kérdés megfogalmazásakor is kommunikációs zavarokat okozhat. „A mintegy ötvenezer szervezetből álló nonprofit szektor...” megállapítással kezdődő elemzés már kiinduláskor beleütközik abba, hogy az adott kérdés a szféra mekkora részére és milyen szervezetekre is vonatkozik. Helyes válaszokat és döntéseket pedig talán éppen azért nem sikerül hozni, mert a válaszadók és a döntéshozók nem tudják pontosan meghatározni azt a csoportot, melynek érdekében munkálkodnak. A szektor egészét érintő megállapítások sokszor azért nem érvényesek, mert azok csak a szektor egy részére bizonyulnak igaznak, és megfordítva, bizonyos mindennapi megállapítások azért nem tudatosulnak, mert azok a szervezetek egy – valamilyen okból reflektorfénybe került – csoportjára nem érvényesek.

Szükség lenne tehát arra, hogy a szektorban eddig alkalmazott csoportosítási szempontokon túl – de azok felhasználásával – olyan, több ismérv alapján kialakított osztályozási rendszert határozzunk meg, mely alkalmas arra, hogy a szféra szereplőit tényleges működésük alapján sorolhassuk többé-kevésbé egynemű rétegekbe. Ez lehetővé tenné, hogy bizonyos kérdéseket ne az egész szektorral, hanem annak egy jól körülhatárolható részével kapcsolatban vessünk fel. Ez a funkcionális besorolás a következő dimenziók alapján történhet:

- *ki?* (kik alapították a szervezetet és milyen formában működik?);
- *mit?* (milyen tevékenységet folytat a szervezet?);
- *kinek?* (milyen sokaság érdekeit, igényeit tartja szem előtt a szervezet?);
- *hogyan?* (milyen eszközökkel kívánja az adott célt elérni?);
- *miért?* (milyen cél elérésére törekszik a szervezet?).

Amilyen könnyű e látszólag egyszerű kérdések megválaszolása, olyan bonyolult azok alapján a különféle – lényegesen különböző – szervezetfajták meghatározása. Mégis úgy gondoljuk, hogy a legjellemzőbb válaszok alapján körülhatárolható olyan típusok, melyekkel a szervezetek többsége leírható. A továbbiakban megkísérelünk – az eddigi vizsgálati eredmények és tapasztalatok szubjektív felhasználásával – ilyen típusokat meghatá

rozni. Célunk nem az abszolút és megkérdőjelezhetetlen osztályozási rendszer kidolgozása, hanem olyan gondolati kiindulópont közzététele, ahonnan további vizsgálatok, viták elindulhatnak. Ezáltal lehetőség nyílik arra is, hogy az itt leírtak bizonyítása és cáfolata során más, általunk figyelembe nem vett szempontok is előtérbe kerüljenek.

Ha a nonprofit szektor egészét megkíséreljük olyan képzeletbeli prizmán keresztül szemlélni, mely a szektort az imént említett kérdésekre adható válaszok alapján bontja összetevőire, talán érzékelhetjük annak valódi sokszínűségét. Nézzük tehát, első kísérletre milyen szervezetcsoportokat határozhatunk meg.

1. *Önkiszolgáló szervezetek.* A nonprofit szervezetek egy – döntően egyesületi formában működő – csoportját olyan, azonos érdeklődési körű, szándékú, célú személyek hozzák létre, akik felismerik, hogy közös szükségleteiket leghatékonyabban egy ilyen szervezet keretei között elégíthetik ki. A tevékenységek, szolgáltatások ilyenkor döntően a szervezethez kötődő személyekhez kapcsolódnak. E szervezetek a szükséges forrásokat jórészt maguk teremtik elő tagdíjak, szolgáltatási díjak, önkéntes munkák révén, de nem kizárólag a különböző külső támogatások gyűjtése sem. Alkalmanként kapcsolatba kerülhetnek állami, önkormányzati szervekkel, pályázhatnak, végezhetnek üzleti vállalkozási tevékenységet is, ám ez kizárólag saját igényeik hatatosabb kielégítését szolgálja. Egy részüknek nincs is pénzforgalma, működésükhöz csak a formális jogi háttérre van szükség. Aktivitásuk célja döntően saját alaptevékenységük végzése. Ezeket nevezzük *önkiszolgáló* szervezeteknek. Ebbe a csoportba tartozik például a legtöbb sport-, hobbi- és szabadidőklub (vadásztársaságok, galambászegyesületek, nyugdíjas- és öregdiákkörök stb.) és több kulturális szervezet (olvasókörök, film- és táncklubok, kábeltévé-társaságok stb.).

2. Azokat a főleg társas nonprofit formában működő szervezeteket, amelyek nemcsak saját tagjaik, hanem környezetük, a társadalom hasonló helyzetben levő csoportjainak igényeit is kielégítik, érdekeit is képviselik, *csoportkiszolgáló* szervezeteknek tekinthetjük. Tevékenységük haszna már szélesebb körben is érzékelhető, az általuk előállított közjavak ingyen vagy térítés ellenében, de kívülállók számára is hozzáférhető. Működésük költségeit nemcsak a tagok, a közvetlenül érdekelt támogatók hozzájárulása fedezi, hanem társadalmi fontosságukra hivatkozva már külső – főként magán, de sok esetben állami – támogatásra is joggal számot tarthatnak. Tevékenységük főleg az érdekképviseletre, közfeladatok ellátására, vagy meghatározott sokaság ellátására, problémáinak enyhítésére terjed ki, döntően valamilyen szolgáltatás nyújtásával. Ide sorolhatók a különböző szakmai, munkaadói, munkavállalói érdekképviseletek, polgárőrségek, tűzoltó-egyesületek, az egészségkárosodottak szervezetei, város- és faluvédő szervezetek, tudományos társaságok, egyéb képviseletek (autóklub), egyházak stb.

3. Az általunk *közszolgáló* szervezeteknek elnevezett csoport az előzőtől némiképp eltér. Bár sok szempontból hasonlóak a csoportszolgáltatókhoz, jelentős különbség, hogy ezek a szervezetek általános, az állam, az önkormányzatok feladatkörébe tartozó társadalmi problémákkal foglalkoznak, rendszeres szolgáltatást nyújtanak, alapítók, tagjaik nem feltétlenül érintettek közvetlenül az adott kérdésben, és sokszor éppen az állam vagy az önkormányzat, illetőleg más nonprofit szervezet, egyház – önállóan vagy aktív részvétellel – hozza őket létre. Tevékenységük főként a szociális, egészségügyi, oktatási, környezetvédelmi területeket érinti. Jellemző rájuk a társadalmi szolidaritás, az önkéntesség, működésük elengedhetetlen feltétele az önkéntes munka, az adományok gyűjtése, sok esetben az állammal, önkormányzattal való aktív – szerződéses – együttműködés. Sokszor speciális szolgáltatásokat nyújtanak, ezt tehetik ingyen, kedvezményes, sőt piaci áron is, működésük finanszírozásában fontos az állami és (vagy) a magántámogatás, és kiegészítésként vállalkozhatnak, pénzügyi befektetéseket is végezhetnek. Bár az adományozás is fontos része tevékenységüknek, inkább szolgáltatás-orientáltak. Átlagos méretükből adódóan gyakran foglalkoztatnak főállású munkaerőt is. Ide sorolható a legtöbb szociális, egészségügyi, oktatási intézmény, munkanélküliség- és egyéb válságkezelő központ, telefonos lelkeségyszolgálat stb.

4. *Céltámogató* szervezetek. Egy másik népes csoportot olyan nonprofit szervezetek, általában alapítványok alkotnak, melyek kifejezetten vagy egy intézmény (iskola, óvoda, kórház, egyház, színház, zenekar, átlatmenhely stb.), vagy egy speciális cél (ösztöndíj, műtét elvégzése, emlékműállítás, sportágfejlesztés) anyagi támogatására jöttek létre az érdekeltek vagy az intézmény kezdeményezésére. Rendszerint az intézményhez kötődők vagy a cél elérésében érdekeltek támogatására számíthatnak, de megpróbálnak kívülállókat is megnyerni, illetve pályázatok segítségével is pótlólagos forrásokhoz jutni. Az érdekeltek önkéntes munkája jórészt

az adományok felkutatására, összegyűjtésére, illetve pénzügyi befektetésekre terjed ki. A felhalmozott adományokat automatikusan – sokszor a támogatott intézmény közvetlen részvételével – az előre megjelölt cél érdekében használják fel. E szervezetek általában kicsi és közepes méretűek. Egyéb tevékenységet ritkán folytatnak, ha mégis, többnyire az is adománygyűjtési célokat szolgál. Intézményesültségük jórészt formális, egy részük csak a gazdasági kényszer hatására született. Ezeket *céltámogató* nonprofit szervezeteknek nevezhetjük.

5. A *többcélú adományozó* szervezetek többnyire olyan nagyobb és általában alapítványként működő nonprofit szervezetek, melyeknek célja anyagi ösztönzéssel a társadalom tagjait, csoportjait, intézményeit bizonyos közcélok előmozdítására, nagyobb fejlesztések, beruházások, kutatások elindítására bírni. Alapítói nemcsak hazai magánszemélyek, állami és önkormányzati szervek, intézmények lehetnek. Az alapítók kilététől függően e szervezeteket az erőteljes állami vagy magántámogatás jellemzi. Általában tőkeerősek, ebből adódóan pénzügyi befektetéseket végeznek. Támogatásaikat jórészt programok, pályázatok révén nyújtják, és adminisztrációjuk nem nélkülözheti a főállású munkaerőt. Intézményesültségük magas fokú, rendszeres kapcsolatban állnak mind az állami, önkormányzati szervekkel, mind a piaci résztvevőkkel, valamint – mint a pályázatok és programok aktív részesei – a nonprofit szektor és a lakosság jelentős részével. Ilyen típusú szervezetek a különböző (kulturális, tudományos, gazdaság- és településfejlesztési stb.) céllal létrejött állami, önkormányzati közalapítványok, de például a Soros Alapítvány is.

6. *Közkiszolgáló-adományozó* szervezeteknek tekintjük azt a közkiszolgáló szervezetekhez sok szempontból hasonlóságot mutató szervezetcsoportot, mely szolgáltató tevékenysége mellett rendszeresen gyűjt és oszt adományokat, és ez utóbbi jelentősége legalább akkora, ha nem nagyobb, mint a szolgáltatásnyújtásé. Az ide tartozó nonprofit szervezetek tevékenysége szerteágazó, adománygyűjtő kampányokat szerveznek, önkénteseket mozgósítanak, sokszor alkalmazottakat is foglalkoztatnak. Adománygyűjtő és -osztó mivoltukból következően, pénzügyi befektetőként is megjelenhetnek. Működhetnek kis és nagy településen, helyi és országos hatókörrel. Jellemző rájuk az egyidejűleg végzett többféle probléma- és válságkezelés, akcióorientáltság. Ilyen típusú szervezet a Vöröskereszt és más szeretetszolgálatok, az egy települést átfogó univerzális alapítványok, egyesületek, némely nagyobb nonprofit szövetség.

7. Végül *üzleti* szervezeteknek tekintjük azokat az inkább csak jogi formájukban nonprofit szervezeteket, melyek kifejezetten termelési, piaci szolgáltatási vagy pénzügyi tevékenység végzésére jöttek létre. Általában nagyméretűek, jelentős intézményi háttérrel, sok foglalkoztatottal rendelkeznek, tőkeerősek és gyakran haszonérdekeltek. Rendszeresen vállalkoznak, pénzügyi befektetéseket végeznek. Magatartásuk sokban hasonlít a piaci szektor résztvevőéhez. Alapítók – tulajdonosaik, működtetők – lehetnek magánszemélyek (önkéntes biztosító pénztárak), állami és önkormányzati szervek, intézmények (kommunális, gazdasági, népjóléti közfeladatokat ellátó közhasznú társaságok), de találhatunk közöttük a legkülönbözőbb tevékenységi területen működő, piaci áron szolgáltató szervezeteket is (sport- és szabadidőklubokat, hagyományos és természetgyógyászati, oktatási, képzési vagy éppen környezetvédelmi szervezeteket, bentlakásos intézményeket). Nem jellemző rájuk sem az önkéntes munka, sem az adománygyűjtés és -osztás. A nonprofit ismérvek közül egyedül a profitszétosztás tilalma érvényes rájuk. Ennek ellenére sokszor nagyon hasznos társadalmi feladatokat látnak el.

A felsorolt hét csoport tömör – és korántsem teljes – körülírása során számos megközelítési szempontot említettünk meg, melyek alapján a hét funkcionális csoport típusait tételesen is leírhatjuk. Hangsúlyozzuk azonban, hogy ezek az elméletileg kidolgozott típusok a valóságban nem a nonprofit szektorban ténylegesen tevékenykedő szervezetek egy-egy egységes halmazát jelentik, amelynek halmazegyedei egymással megegyezők lennének, hanem csak olyan csomósodási pontokat jelentenek, melyektől ebben a sokdimenziós térben elhelyezkedő különböző szervezeteknek a távolsága egyenként lemérhető, és amelyek körül – reményeink szerint – a szervezetek nagyobb számban sűrűsödnek. Más szavakkal, valószínűnek tartjuk, hogy az egy csoportba sorolt szervezetek egyike sem elégíti ki maradéktalanul az adott típusra vonatkozó feltételeket, de mindenképpen több kritériumnak felelnek meg, mint bármely másik csoportban.

Ugyanakkor emellett a többdimenziós elemzés mellett óhatatlanul felmerül az a kérdés is, hogy el lehet-e helyezni ezeket a funkcionális csoportokat egy átfogóbb, általánosabb szempont szerint kialakított lineáris tengely mentén. Melyek lehetnek azok a leg

fontosabb, szinte a szektor definíciójához tartozó jellemzők, melyekhez ezeknek a csoportoknak szignifikánsan eltérő a viszonya?

Négy olyan ismérvet vettünk figyelembe, melyekről feltételezzük, hogy – nemcsak szakmai megközelítésben, de a közvélekedés szerint is – a nonprofit szektor lényegi elemeit ragadják meg:

– *aktivitás* – a szervezetek milyen mértékben támaszkodnak saját tagjaik, támogatóik önkéntes tevéleges részvételére a szervezet céljainak elérésében, illetve milyen mértékben tudják ezt az energiát felszabadítani;

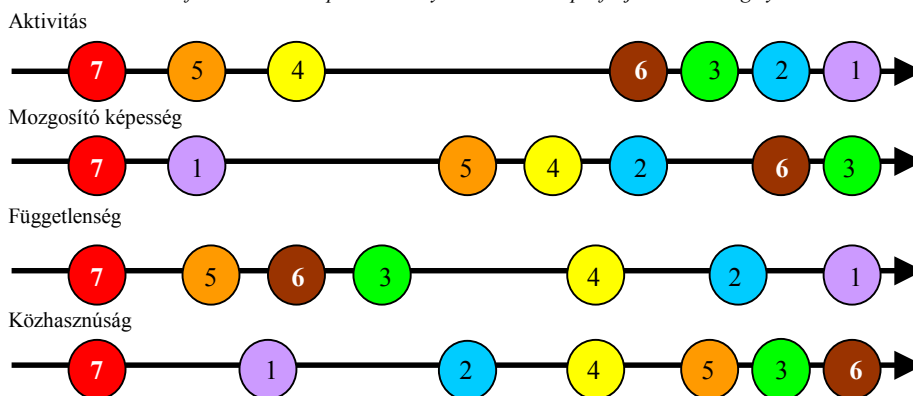
– *mozgósító képesség* – a szervezetek milyen mértékben tudják a közösség, a társadalom tagjait mozgósítani a szervezet által vállalt közcélok elérésére, illetve milyen mértékben tudják a közösség, a társadalom szolidaritását, érdeklődését felkelteni az adott cél megvalósítása, támogatása iránt;

– *függetlenség* – a szervezetek milyen mértékben tudják magukat, tevékenységüket függetleníteni az őket körülvevő tágabb környezettől, állami és piaci szférától, illetve milyen mértékben tudják ellátni feladataikat, megvalósítani céljaikat a külső környezet támogatása és befolyása nélkül;

– *közhasznúság* – a szervezetek célját, tevékenységét milyen mértékben ismeri el hasznosnak a közösség, a társadalom, illetve milyen mértékben vállalnak olyan közfeladatokat, tűznek ki olyan közcélokat, melyek elvégzése, elérése a közösség, a társadalom egészének javát szolgálja.

A 3. ábrán megkíséreltük elhelyezni a szervezetcsoportokat e négy tengelyen. Mint látható, az üzleti szervezetek csoportja kivételével – mely a legkevésbé felel meg a nonprofit kritériumoknak, és ilyen módon mind a négy tengelyen legelöl foglal helyet – valamennyi típusnál jelentős elhelyezkedésbeli különbséget tapasztalhatunk. Az eltérő jellegű szervezetek más és más dimenzió esetében közelítik meg leginkább a szektorral szemben támasztott alapvető elvárásokat. Mivel valamennyi ismérv fontos, nem lehet – és nem is lenne célszerű – valamiféle általános hierarchia szerint besorolni a szervezeteket. Bár ezek a kritériumok egyenként értéktartalmúak, a csoportok ismérvenként eltérő sorrendje csak azt mutatja, hogy mindegyik típusnál más hangsúllyal szerepelnek a különböző nonprofit ismérvek.

3. ábra. A funkcionális csoportok elhelyezkedése a nonprofit-jellemzők tengelyein



Jelmagyarázat:

- | | | |
|----------------------|------------------------|-----------------------------|
| 1. Önkiszolgáló | 4. Céltámogató | 6. Közkiszolgáló–adományozó |
| 2. Csoportkiszolgáló | 5. Többcélú adományozó | 7. Üzleti |
| 3. Közkiszolgáló | | |

Mindazonáltal az itt bemutatott hipotetikus modell – úgy gondoljuk – megfelelő kiindulási alapja lehet egy olyan sokdimenziós megközelítésnek, melynek célja éppen az lenne, hogy a nonprofit szektor szervezeteinek felépítését, motivációját, működési mechanizmusát, tényleges tevékenységét és nem utolsósorban problémáit jobban megérthessük. Szükségesnek tartanánk egy olyan empirikus vizsgálat lebonyolítását, melynek célja – amellet, hogy a funkcionális modell gyakorlati alkalmazhatóságát is próbára tenné – a szervezetek minél több oldalú megvilágítása lenne, és nemcsak formális statisztikai jellemzői alapján kísérelné meg a szektor leírását. Az eredmény valószínűleg számos tartalmi és módszertani kérdés megoldásában előbbre vinne. Lehetséges, hogy a funkcionális besorolás végül is teljesen más típusú és más mennyiségű kategóriából álló modell felállításához vezetne, s olyan fogalomrendszer alkalmazását tenné mindennapi gyakorlattá, mely jelen pillanatban még gondolati szinten sem körvonalazódott. A sokszínűség ténye már ma is ismert, de a prizma, amely a részleteket elénk vetítené, csak számos termékeny elméleti vita és gyakorlati kutatás eredményeiből alakulhat ki.

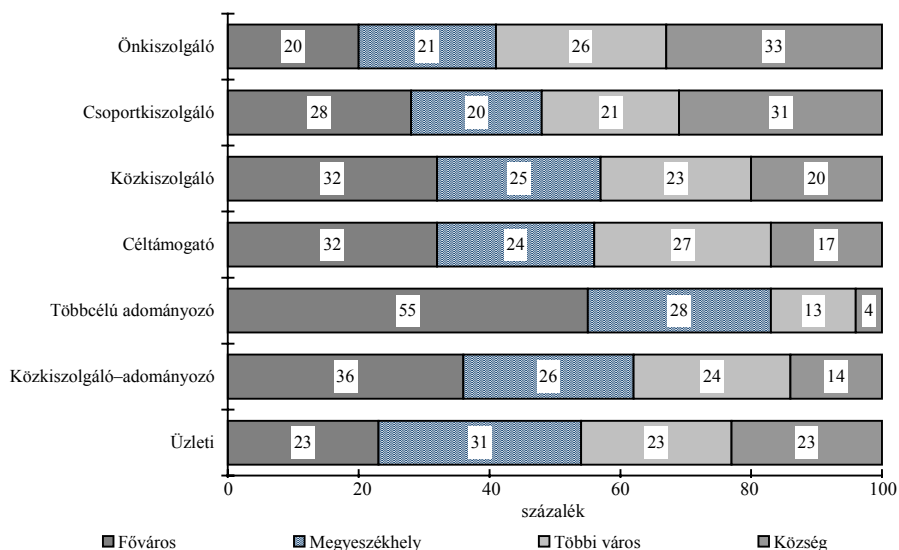
A nemzetközi kutatások tapasztalatai is azt mutatják, hogy a nemzeti szektorok összehasonlításának első és majdnem legnagyobb problémája az, hogy képesek vagyunk-e a szektor, illetve ezen belül a különböző – az adott ország társadalmi, gazdasági, történelmi és jogi viszonyai által kialakított – szervezeti formák egységes és általános értelmezésére. Úgy gondoljuk, hogy a funkcionális megközelítéssel kialakított osztályozási rendszer segítségével az összehasonlíthatóság nagymértékben növelhető lenne. Bármelyik ország megalkothatná a többiekétől eltérő tartalmú prizmáját, mellyel hasonló árnyalatú részletekre tudná felbontani saját nonprofit szektorát, és akkor már nemcsak az egész szektor, de annak egy-egy részterülete is a kutatások tárgyát képezhetné.

A MAGYAR NONPROFIT SZEKTOR FŐ JELLEMZŐI A NONPROFIT PRIZMÁN KERESZTÜL

Ebben a részben kísérletet teszünk arra, hogy a magyar nonprofit szektort funkcionális csoportokra bontsuk, és megvizsgáljuk, hogy a szektor legfontosabb jellemzői hogyan mutatkoznak meg a különböző csoportokban, más szóval, mi jellemzi a valóságban az egyes típusokat. A szervezetek besorolását csak a rendelkezésünkre álló 1998. évi adatok – tevékenység, hatókör, méret, bevételi szerkezet, tagok, foglalkoztatottak és önkéntesek száma, kiosztott támogatás, közhasznúsági státus, jogi forma – alapján végezhetjük el. Így természetesen korántsem tudtuk figyelembe venni az előzőkben leírt valamennyi ismérvet, és ebből adódóan a szervezetek egy részét önkényesen tettük valamelyik csoportba. Mégis úgy véljük, hogy a főbb jellegzetességek így is nagy valószínűséggel kimutathatók, és a kapott adatok egy alaposabb empirikus vizsgálat előkészítéséhez kiindulópontként bizonyosan felhasználhatók. Anélkül tehát, hogy mélyebb elemzést készítenénk, illetve általános érvényű következtetéseket vonnánk le, röviden összefoglaljuk a vizsgálat eredményeit.

A szervezetek döntő többsége három nagy – céltámogató (37%), önkiszolgáló (31%), csoportkiszolgáló (23%) – csoportba tartozik, 5 százalékuk került a közkiszolgálók közé, míg a többcélú adományozók (2%) és a közkiszolgáló-adományozók, illetve az üzleti szervezetek aránya meglehetősen csekély (1-1%).

4. ábra. A különböző funkcionális csoportokba tartozó nonprofit szervezetek számának megoszlása településtípus szerint, 1998



A különböző funkcionális csoportokon belül a leggyakoribb tevékenységet végző nonprofit szervezetek aránya 1998-ban a következő volt:

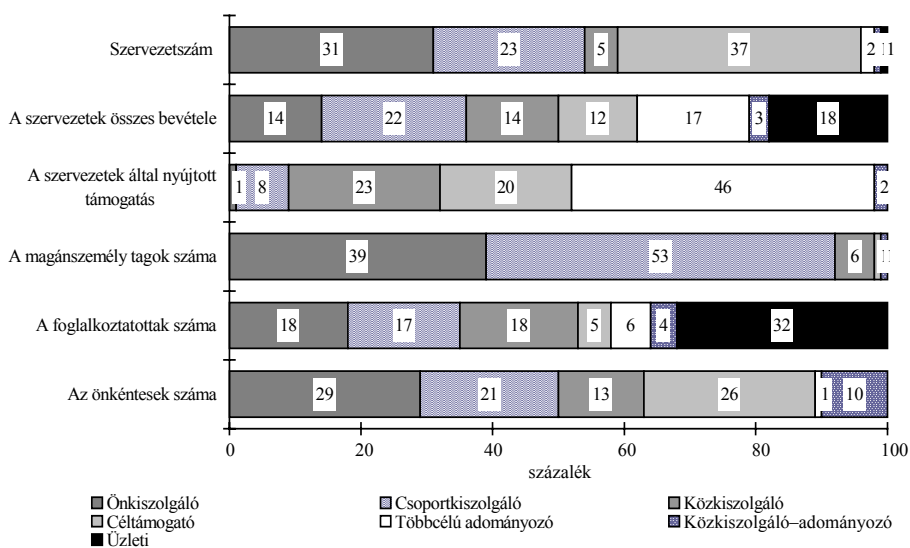
- önkiszolgáló: szabadidő, hobbi (49%), sport (38%), kultúra (12%);
- csoportkiszolgáló: szakmai, gazdasági érdekképviselő (43%), településfejlesztés (14%), közbiztonság védelme (9%), polgári védelem, tűzoltás (8%), többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek (6%), kutatás (4%), nemzetközi kapcsolatok (3%), politika (3%);
- közkiszolgáló: szociális ellátás (37%), jogvédelem (17%), egészségügy (16%), környezetvédelem (15%), oktatás (7%);
- céltámogató: oktatás (32%), szociális ellátás (15%), kultúra (15%), egészségügy (8%), sport (7%), vallás (6%);
- többcélú adományozó: egészségügy (41%), oktatás (29%), gazdaságfejlesztés (10%), kultúra (7%), kutatás (3%), nemzetközi kapcsolatok (2%), szociális ellátás (2%), többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek (2%);
- közkiszolgáló–adományozó: szociális ellátás (47%), egészségügy (13%), környezetvédelem (13%), településfejlesztés (11%), gazdaságfejlesztés (8%);
- üzleti: gazdaságfejlesztés (42%), településfejlesztés (25%), kultúra (21%), környezetvédelem (5%), szabadidő (4%), kutatás (2%).

A községekben van a legtöbb ön- és csoportkiszolgáló szervezet, míg a többcélú adományozók több mint fele a fővárosban működik, és ez a típus községekben csak elvétve található. A megyeszékhelyek és a kisebb városok arányszámai meglehetősen kiegyenlítették, szinte valamennyi típus hasonló hányada működik vidéki városokban.

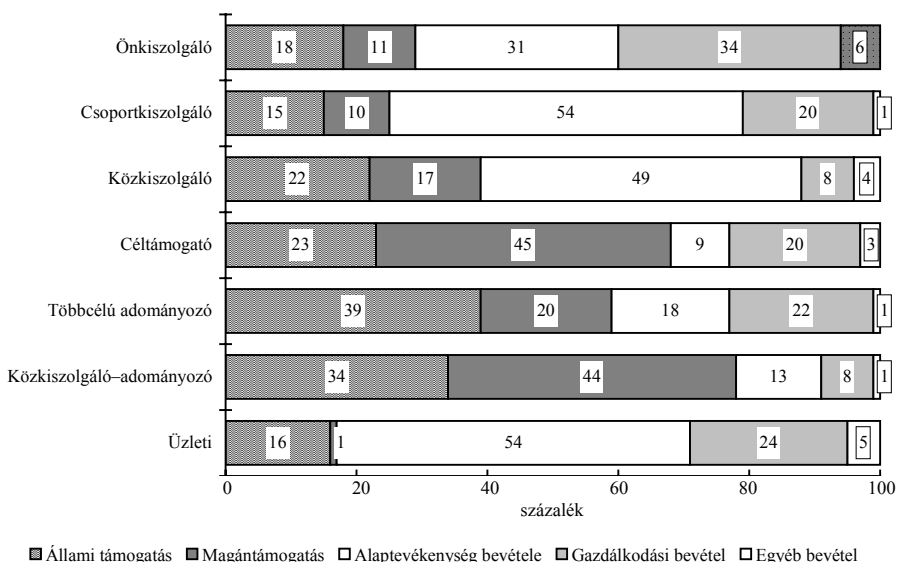
Megfigyelhető az is, hogy bizonyos tevékenységek kifejezetten kötődnek valamilyen formához. (Lásd az 5. ábrát.) A szabadidős és sporttevékenység döntően önkiszolgáló, az érdekvédelem pedig csoportkiszolgáló szervezetek keretein belül zajlik. Bár valamennyi csoportban találunk uralkodó tevékenységet – a közkiszolgáló és a közkiszolgáló–adományozó szervezeteknél a szociális ellátás; a céltámogatóknál az oktatás; a többcélú adomá

nyozóknál az egészségügy; az üzletieknél a gazdaságfejlesztés –, megállapítható, hogy bizonyos típusok széles tevékenységi körrel jellemezhetők, mások pedig csupán két-három tevékenységi kört ölelnek fel. Az előbbire leginkább a csoportkiszolgálók, utóbbira pedig az önkiszolgálók említhetők példaként.

5. ábra. A funkcionális csoportok jellemzői a nonprofit szektorra vonatkozó legfontosabb mutatók esetében



6. ábra. A különböző funkcionális csoportok bevételeinek megoszlása bevételi források szerint, 1998



A szektor legfontosabb mutatói esetében a különböző csoportok más és más arányt mutatnak. A relatíve kis szervezetszámú típusoknak (közkiszolgáló, többcélú és közki-
szolgáló–adományozó, üzleti) jut az összes bevételnek több mint 50 százaléka, a támo-
gatásoknak majdnem felét a többcélú adományozók folyósítják, a tagoknak mintegy ki-
lentizede az ön- és csoportkiszolgáló szervezetekben található. Az üzleti szervezetek
foglalkoztatják a nonprofit szektorban dolgozók harmadát, és számarányuknál jóval na-
gyobb mértékben tudnak a közkiszolgáló és a közkiszolgáló–adományozó szervezetek
önkénteseket mozgósítani. Ugyanakkor ez egyáltalán nem jellemzi az üzleti szervezete-
ket, melyek – az önkiszolgálókkal egyetemben – támogatásnyújtással sem nagyon foglal-
koznak.

Végezetül érdemes megvizsgálni azt is, hogy milyen lényeges különbségek jelentkez-
nek a funkcionális csoportok bevételi szerkezete között. (Lásd a 6. ábrát.)

A nonprofit szervezetek valamennyi csoportja részesül ugyan állami támogatásokban,
de a támogatottak aránya csak a többcélú és a közkiszolgáló–adományozók esetében ha-
ladja meg az egyharmadot. A magántámogatások jelentik a legfontosabb forrást az utób-
biak mellett a céltámogatók számára is, míg az üzleti szervezetek erre a forrásra nem
számíthatnak. Az alaptevékenység bevételei az üzleti, a csoport- és a közkiszolgálóknál
nagyon jelentősek, de az önkiszolgálóknál is kiemelkedők. Vállalkozási, gazdálkodási
bevétele minden csoportnak van, figyelemre méltó, hogy éppen az önkiszolgálóknál a
legmagasabb az aránya. Ez a jövedelemforrás természetesen az üzleti szervezeteknél is
jelentős. Általánosságban tehát elmondható, hogy míg a főleg szolgáltatásokat nyújtó
négy típus (ön-, köz- és csoportkiszolgáló, valamint üzleti) döntően saját tevékenységé-
nek bevételeiből, addig az adományozó típusúak (céltámogató, többcélú és közkiszolgáló-
adományozó) jórészt külső támogatásokból fedezik kiadásait.

*

Röviden ennyit állapíthatunk meg jelen pillanatban a funkcionális megközelítés alap-
ján a magyar nonprofit szektorról. Jól tudjuk, hogy ez még egyrészt kevés, másrészt szá-
mos bizonytalan tényezőt is tartalmaz. Éppen ezért tartanánk fontosnak, hogy mind az új
megközelítési módszer tökéletesítése – szükségszerű átdolgozása –, mind az ehhez szük-
séges empirikus vizsgálatok a közeljövőben sorra kerülhessenek.

IRODALOM

- ABZUG, R. – WEBB, N. J. (1996): Another role for nonprofits: The case of mop-ups and nursemaids resulting from privatization in emerging economies. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25. évf. 2. sz.
- ANHEIER, H. K. – SEIBEL, W. (1993): A nonprofit szektor és a társadalmi átalakulás. *Európa Fórum*, 3. évf. 3. sz.
- ARATÓ A. (1992): Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 1. évf. 2. sz.
- ARCHAMBAULT, E. (1996): *Le secteur sans but lucratif*. Associations et fondations en France, Economica, Paris.
- ARCHAMBAULT, E. (1997): *The nonprofit sector in France*. Manchester University Press, Manchester.
- BARBETTA, G-P. (1997): *The nonprofit sector in Italy*. Manchester University Press, Manchester.
- BOCZ J. – KUTI É. – SERESNÉ GYÜRÜS G. – SEBESTÉNY I. – VAJDA Á. (1994): *Alapítványok és egyesületek*. A nonprofit szektor statisztikája. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – GYULAVÁRI A. – KUTI É. – LOCHERNÉ KELÉDI I. – SEBESTÉNY I. – VAJDA Á. (1994): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1992*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – KUTI É. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1995): Gyakorlati, módszertani és stratégiai kérdések a nonprofit szektor statisztikai megfigyelésében. *Gazdaság és Statisztika*, 46. évf. 3. sz.
- BOCZ J. – GYULAVÁRI A. – KUTI É. – LOCHERNÉ KELÉDI I. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1995): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1993*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – KUTI É. – LOCHERNÉ KELÉDI I. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1996): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1994*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

- BOCZ J. – KUTI É. – LOCHERNÉ KELÉDI I. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1997): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1995*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – EMRI I. – KUTI É. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1998): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1996*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – EMRI I. – KUTI É. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1999): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1997*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BOCZ J. – EMRI I. – KUTI É. – MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (2000): *Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1998*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- COURY, J. M. – DESPOT, L., J. (1996): Mending the social safety net after state socialism: „Dobrobit” – One nongovernmental organization in Zagreb, Croatia. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25. évf. 3. sz.
- CORNELL GORKA, K. (1996): US support for nongovernmental organizations. In: LAZAR, M. (szerk.): *Fortifying the foundations*. US support for developing and strengthening democracy in East Central Europe. Institute of International Education, New York.
- CZAKÓ Á. – HARSÁNYI L. – KUTI É. – VAJDA Á. (1995): *Lakossági adományok és önkéntes munka*. Központi Statisztikai Hivatal – Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- FOWLER, A. (1995): *Strengthening the role of voluntary development organizations: Policy issues facing official AID agencies*. Overseas Development Council, Washington, D.C.
- FREY M. (szerk.) (1998): *Non-profit szervezetek szerepe a helyi foglalkoztatásban*. Nemzetközi és hazai modellek, ajánlások. Hálózat a Demokráciáért Program, Budapest.
- GASSLER, R. S. (1991): Non-profit enterprise and Soviet economic reform. *Voluntas*, 2. évf. 1. sz.
- HARSÁNYI L. – KIRSCHNER P. (szerk.) (1992): *Egyesületi címtár*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- HARSÁNYI L. – KUTI É. (1991): A nonprofit szervezetek lehetséges szerepe a tudományos kutatás területén. Fogalmi és szabályozási kérdések. In: *Háttér tanulmányok*. Magyar Tudományos Akadémia Kutatás- és Szervezelelemző Intézet, Budapest.
- HARSÁNYI L. – KUTI É. (1995): A nonprofit szektor törvényi szabályozásának irányai. *Acta Humana*, VI. évf. 21. sz.
- HARSÁNYI L. (1998): Az állam és a nonprofit szektor. *INFO-Társadalomtudomány*, 42. sz.
- HORVÁTH CS. (1997): A civil társadalom és a rendszerváltás, Pécs 1988–1991. In: HORVÁTH, CS. (szerk.): *Konfliktus, konszenzus, kooperáció*. JPTE – Friedrich Ebert Alapítvány, Pécs.
- HORVÁTH I. – DEÁK SALA ZS. (1995): A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 3/VI. évf. 11. sz.
- HYATT, J. (1998): *From transition to development: The nonprofit sectors of Central and Eastern Europe*. Charities Evaluation Services, London.
- JENKINS, R. M. (1995): Politics and the development of the Hungarian non-profit sector. *Voluntas*, 6. évf. 2. sz.
- JENKINS, R. M. (1998): The role of the Hungarian nonprofit sector in post-communist social policy. In: COOK, L. J. – ORENSTEIN, M. – RUESCHEMEYER, M. (szerk.): *Social policy and left parties in post-communist Europe*. Boulder: Westview Press.
- KENDALL, J. – KNAPP, M. (1997): *The nonprofit sector in the United Kingdom*. Manchester University Press, Manchester.
- KONDOROSI F. (1998): *Civil társadalom Magyarországon*. Politika + Kultúra Alapítvány, Budapest.
- KUTI É. – MARSCHALL M. (szerk.) (1991): *A harmadik szektor*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- KUTI É. (szerk.) (1992): *A nonprofit szektor Magyarországon*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- KUTI É. (1996a): *The nonprofit sector in Hungary*. Manchester University Press, Manchester.
- KUTI É. (1996b): A nonprofit szervezetek szerepe a nyolcvanas évek magyar társadalmában és gazdaságában. *Közgazdasági Szemle*, 43. évf. 10. sz.
- KUTI É. (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- KUTI É. (1999): Different Eastern European countries at different crossroads. *Voluntas*, 10. évf. 1. sz.
- LAZAR, M. (szerk.) (1996): *Fortifying the foundations*. US support for developing and strengthening democracy in East Central Europe. Institute of International Education, New York.
- LÉVAI K. (1996): Az önkormányzatok és a nonprofit szektor közötti együttműködésről. In: LÉVAI K. – STRAUSSMAN, J. (szerk.): *Innovatív önkormányzatok*. Helyi Társadalom Kutató Csoport, Budapest.
- LÉVAI K. – SZÉMAN ZS. (1993): *Társadalmi trigonometria*. Scientia Humana, Budapest.
- LES, E. (1994): *The voluntary sector in post-communist East Central Europe*. CIVICUS, Washington.
- LES, E. (1997): The role of nongovernmental organizations in service delivery for the elderly in Poland. In: GÁTHY, V. – YAMAI, M. (szerk.): *A new dialogue between Central Europe and Japan*. Institute for Social Conflict Research and the International Research Center for Japanese Studies, Budapest and Kyoto.
- LOMNICI Z. (1998): *Az alapítványok és közalapítványok kézikönyve*. HVGORAC, Budapest.
- MOLNÁR M. (1996): *A civil társadalom és akiknek nem kell*. Educatio, Budapest.
- MARSCHALL M. (1990): The nonprofit sector in a centrally planned economy. In: HELMUT K. – ANHEIER, W. S. (szerk.): *The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations*. De Gruyter, New York.
- MÉSZÁROS G. – SEBESTÉNY I. (1998): Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata. In: LANDAU E. – SZALAI J. – VINCE P. (szerk.): *Az államtalanítás dilemmái: Munkaerőpiaci kényszerek és választások*. Aktív Társadalom Alapítvány, Budapest.
- REGULSKA, J. (1999): NGOs and their vulnerabilities during the time of transition. Case of Poland, *Voluntas*, 10. évf. 1. sz.
- Research project on Hungarian nonprofit organizations (1992): Comment on Stephen M. Wunker, "The promise of nonprofits in Poland and Hungary: an analysis of third sector renaissance". *Voluntas*, 3. évf. 3/1. sz.
- SALAMON, L. M. (1997): *Holding the center. America's nonprofit sector at a crossroad*. A report for the Nathan Cummings Foundation, New York.
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. (1992): In search of the nonprofit sector I: The question of definitions. The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore. *Working Papers*, 2. sz.

- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. (1995): *Szektor születik*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. (1998): *The emerging sector revisited*. A summary, Johns Hopkins University, Baltimore.
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. (1995): *Szektor születik II.*, Civitalis Egyesület, Budapest.
- SALAMON, L. M. ET AL. (1999): *Global civil society*. Johns Hopkins University, Baltimore.
- SEBESTÉNYI I. (1998): *Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- SIEGEL, D. – YANCEY, J. (1993): *A civil társadalom újjászületése*. The Rockefeller Brothers Fund, Budapest.
- SZABÓ M. (1995): A szabadság rendje. Társadalmi mozgalmak, politikai tiltakozás, politikai szervezetek a magyarországi redszerváltás folyamatában. *Politikatudományi Szemle*, 4. évf. 4. sz.
- SZABÓ M. (1996): Post-communist protest cultures in ECE. In: Szabó M. (szerk.) *The challenge of Europeanization in the region: East Central Europe*. Hungarian Political Science Association and Institute for Political Sciences of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- SZALAI J. (1997): Az egészségügyi alapítványokról. *INFO-Társadalomtudomány*, 42. sz.
- SZÉMAN ZS. (1996): Az önkormányzatok és a civil szféra kapcsolata, In: LÉVAI K. – STRAUSSMAN, J. (szerk.). *Innovatív önkormányzatok*. Helyi Társadalom Kutató Csoport, Budapest.
- SZÉMAN ZS. – HARSÁNYI L. (1999): *Halak és hálók*. Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- SZÉMAN ZS. – HARSÁNYI L. (2000): *Szociális kvartett*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- The new civic atlas* (1997): Profiles of civil society in 60 countries CIVICUS, Washington.
- VAJDA Á. (1995): Alapítványok, egyesületek és kormányzati intézmények, In: LANDAU E. – SIMONYI Á. – SZALAI J. – VINCE P. (szerk.). *Az államtalanítás dilemmái: Szociálpolitikai kényszerek és választások*. Aktív Társadalom Alapítvány, Budapest.
- VAJDA Á. (1997): Citizens' initiatives in a middle-size Hungarian town. In: GÁTHY V. – YAMAJI, M. (szerk.). *A new dialogue between Central Europe and Japan*. Institute for Social Conflict Research and The International Research Center for Japanese Studies, Budapest – Kyoto.
- VAJDA Á. (1998): *A nonprofit szervezetek szerepe a társadalomépítésben*. INFO-Társadalomtudomány, 42. sz.
- World development report* (1996). World Bank, Washington, D.C.
- WUNKER, S. M. (1991): The promise of nonprofits in Poland and Hungary: an analysis of third sector renaissance. *Voluntas*, 2. évf. 2. sz.
- YAMAMOTO, T. (1997): *The nonprofit sector in Japan*. Manchester University Press, Manchester.
- 6, PERRI (1993): *Modernizáció, átalakulás és új institucionalizmus: Válasz Anheier és Seibel cikkére*. Európa Fórum 3.

SUMMARY

The first international comparative nonprofit sector survey using a common framework, methodology and approach was carried out only at the beginning of the 1990s. Built on the results of this worldwide research project, the present paper tries to explain the apparently great differences in the size of national nonprofit sectors. It gives an overview on the problems and challenges (political and legal environment, sectoral identity, legitimacy, financing and efficiency, co-operation problems etc.) faced by the Eastern European NPOs. It also covers the issues of a statistical analysis of the nonprofit sector. The author makes an effort to develop a new multidimensional classification system (called *nonprofit prism*) which embraces and integrates the traditional descriptive features. Using this new method, he provides a tentative structural analysis of the Hungarian nonprofit sector.